

УДК 378.637.016:78(043.3)

О. В. Єременко

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ

У статті обґрунтовано зміст методичного забезпечення підготовки фахівців вищого освітньо-кваліфікаційного рівня в галузі музичної педагогіки; розглянуто її оптимальні етапи та форми організації.

Ключові слова: фахівці з музичного мистецтва, оптимальні етапи та провідні форми підготовки.

Постановка проблеми. Своєчасність і доцільність теоретичного обґрунтування якісно нових можливостей у змісті й методичному забезпеченні навчального процесу інститутів мистецтв педагогічних університетів та музично-педагогічних факультетів зумовлено необхідністю вирішення протиріччя між недостатньою науковою розробкою означеного питання й потребами сучасної практики.

Крізь призму зазначеного з'ясування вище окресленої проблеми пов'язано з необхідністю розробки нового змісту методичного забезпечення підготовки фахівців вищого освітньо-кваліфікаційного рівня в системі музично-педагогічної освіти.

Аналіз актуальних досліджень. Обрана проблема поки ще не знайшла детального висвітлення. Проте, аналіз наукової літератури свідчить про посилену увагу до з'ясування означеної проблеми. У цьому плані інтерес для даної роботи становить науковий доробок А. Козир, О. Лавріненка, В. Орлова, Г. Падалки, Г. Побережної, О. Ростовського, О. Рудницької, Т. Танько, О. Хижної, В. Шульгіної, О. Щолокової, Д. Юника та ін.

Мета статті компонується в напрямі висвітлення провідних шляхів методичного забезпечення означеної підготовки, які зорієнтовано на визначення основних її етапів, з'ясування їх змістового наповнення, виявлення методів і пріоритетних форм навчання.

Виклад основного матеріалу. З метою висвітлення методичних напрямів підготовки фахівців музичного мистецтва розглянемо різні трактовки категорії «метод», «методика навчання» та підходи до їх

класифікації та систематизації. Традиційно «метод навчання» визначається як спосіб взаємопов'язаної та взаємообумовленої діяльності педагога й учасників навчання, спрямованої на реалізацію завдань навчання, або як система цілеспрямованих дій педагога, що забезпечують пізнавальну та практичну діяльність учасників освітнього процесу і сприяють вирішенню завдань навчання. Отже, уже в самому визначенні «методу» проглядається бінарний підхід до його інтерпретації (М. Махмутов, М. Левіна, Т. Шамова), що полягає в єдності методів викладання та методів учіння. Однак, як стверджує В. Загвязинський, таке визначення залишається все ж таки абстрактним – воно пояснює тільки загальну модель діяльності: педагог розповідає – учень слухає, усвідомлює, запам'ятовує (пояснення); педагог запитує – учні відповідають (бесіда). Під таким кутом зору даний підхід не розкриває характеру діяльності, способів впливу, а головне – характеру процесів оволодіння знаннями й розвитку. З метою подолання зазначеного недоліку В. Загвязинський розглядає методи на рівні прийомів – конкретних способів організації діяльності учасників навчання. У такому контексті метод навчання стає «інструментом дотику до особистості» (А. Макаренко), спробом збудження й регулювання діяльності вихованців, спрямованої на їх розвиток [3, 68]. Таким чином, вибір методів навчання й логіка їх застосування характеризує стиль поведінки та діяльності суб'єктів освітнього процесу.

З метою упорядкування педагогічної думки та практики застосовується класифікація методів за різними ознаками, а також оперування результатами такої класифікації. Наприклад, використовується класифікація методів за дидактичними цілями (Ю. Бабанський, В. Андреев); за характером пізнавальної діяльності (І. Лернер, М. Скаткін) тощо. Інший спосіб конструювання методики навчання полягає не в ізольованому відборі методів навчання як таких, а у виборі домінуючого типу методичної системи навчання загалом. В. Загвязинський під типом (методичною системою) навчання розуміє єдність завдань, змісту, внутрішніх механізмів, методів і засобів конкретного способу навчання [4, 75]. Такий підхід забезпечує цілісність, гармонійність процедури вибору методів.

Під методами мистецького навчання в сучасній педагогічній науці розуміють упорядковані способи взаємопов'язаної діяльності вчителя й учнів, спрямовані на розв'язання художньо-навчальних і художньо-виховних завдань [7, 177]. Мистецьке навчання передбачає вирішення завдань, переважно, проблемного, або проблемно-пошукового характеру. Такий підхід зумовлюється соціально-педагогічними цілями, змістом сучасного наукового знання, закономірностями пізнавальної діяльності й

розвитку вихованців. Але, залежно від головних завдань навчання, характеру матеріалу, що вивчається, його освітніх, розвивальних можливостей, рівня підготовленості студентів, ступеню їх інтересу до запропонованого матеріалу застосовуються інші методичні системи навчання (інформаційно-ілюстративна або репродуктивна, програмна тощо). Крім того, домінуючий тип навчання конкретизується у відповідних даній системі методах і прийомах, а також доповнюється та збагачується елементами інших типів навчання, якщо це є необхідним. Звідси, проблема формування творчої особистості педагога-музиканта вирішується не тільки в ході самого проблемного навчання, але й на основі опосередкованого викладання, міжособистісних контактів, фантазії й імпровізації, у яких проблемність сплавлена з релаксацією. У таких умовах створення ігрових ситуацій, імітаційних і пошукових навчальних ігор набуває пріоритетного значення. До того ж, сугестопедійні (сугестивні) підходи в навчанні, що пов'язані з активізацією почуттів, інтуїції, попереднього досвіду, традицій, сприяють підсиленню емоційного впливу певної системи навчання. Таким чином, методи значною мірою спрямовують осягнення педагогічної реальності, можливості розв'язання певних наукових завдань.

Аналіз вищезазначених наукових досліджень (Ю. Бабанський, І. Лернер, М. Скаткін, В. Загвязинський, Г. Падалка, О. Рудницька) дозволив засвідчити, що вони відкривають нову перспективу вивчення методичного забезпечення навчання. Звідси, методичне забезпечення підготовки фахівців сконцентровано в обґрунтуванні факторів активізації навчальної діяльності як процесу такої організації навчання, яка сприяє самостійно-творчим діям учасників освітнього процесу в засвоєнні знань, умінь і навичок. Активність у навчанні передбачає створення умов для розвитку пізнавальних потреб, інтересів, виявляється через прагнення мислити, пізнавальну самостійність у процесі сприймання, відтворення, розуміння, творчого застосування.

У теорії й методиці музичного навчання проблема творчої активності дістала певного розгляду. Творча активність трактується переважно як засіб формування пізнавальної самостійності в процесі вивчення історико-теоретичних дисциплін (О. Воронін, С. Олійник, Г. Побережна та ін.) [8], як основа методичної підготовки майбутніх учителів музики (Л. Арчажнікова, В. Орлов, Г. Падалка, О. Ростовський та ін.) [1; 5; 7; 9], як умова формування художньо-виконавських здібностей (А. Ковальов, А. Душний, О. Приходько та ін.) [2].

Доцільно визначити, що навчальний аспект художньої творчості не передбачає жорстких вимог до створення абсолютно нового й високохудожнього в мистецтві. Мету навчальної творчості ми вбачаємо в тому, щоб стимулювати творчі устремління вихованців, спонукати їх до самовираження в мистецтві, знаходити оригінальні підходи.

Нами розроблено шляхи методичного забезпечення підготовки фахівців у системі музично-педагогічної освіти, які зорієнтовано на визначення провідних етапів навчання студентів, з'ясування їх змістовного наповнення, виявлення методів і пріоритетних форм навчання. У нашому дослідженні динамічне розгортання провідних етапів зумовлюються *лінійно-концентричним* способом, згідно з яким зміст роботи на кожному етапі включає всі напрями навчання студентів. Передбачається, що їх засвоєння студентами протягом навчального процесу поглиблюється, крім того, змінюється акцентуація й обсяг певного різновиду навчальної діяльності. Кожен з етапів включає пізнавально-пошукову, оцінно-аналітичну і творчо-самостійну стратегії та складники модульного навчання (діагностично-актуалізуючий, діяльнісно-оцінний, перспективно-проективний). Ієрархічність етапів визначається збільшенням частки впровадження самостійно-творчих, індивідуалізовано-продуктивних підходів студентів до навчання.

Перший етап спрямовується на розширення та збагачення обізнаності студентів у професійних питаннях, актуалізацію набутого в попередні роки навчання досвіду, його систематизацію, формування цілепокладених орієнтирів навчання. На цьому етапі застосовуються *консультативно-коригуючі форми й методи навчання*. Суттєвим результатом розвитку вмінь художньо-педагогічної інтерпретації музики є здатність майбутніх фахівців до розкриття специфічно-виконавських елементів: тембру, штрихів, фразировки, артикуляції тощо. Із цього приводу, особливого значення у виконанні набуває принцип «зміщення функцій», який полягає в тому, що за певних умов функції різних засобів виконавської виразності переплітаються та здатні замінити одне одну. Так, рельєфно виконати важливу деталь твору можливо завдяки змінам у ритмі, або динаміці, або способах артикуляції тощо. Такий підхід сприяє активному ставленню вихованців до виконавської інтерпретації й уможливорює виникнення інтересу, захоплення з боку учнів.

З метою розвитку в майбутніх фахівців відчуття стилю опрацьовано *метод*, що дістав у наших дослідженнях назву «*ескізно-практичних виконавських паралелей*». Він пов'язаний із методом «заглиблення у

формотворчі ознаки композиторського стилю» або скорочено «формотворчо-стильове заглиблення» та сприяє в межах навчального часу, що відводиться на осягнення музичних дисциплін, широкому цілісному охопленню студентами формотворчих ознак композиторського стилю, а також, детальному виконавському опрацюванню окремих музичних творів. Як відомо, у композиторській творчості стиль тлумачиться як цілісна ієрархічна система, яка включає в себе історичний (або епохальний) стиль, стиль напряму та стиль індивідуальний. Такі самі стилі існують і у виконавстві.

Аналіз теоретичних надбань і спостереження практики доводять, що дійовим засобом формування мобільних і гнучких знань виступає раціональне використання узагальнених прийомів пізнавальної діяльності. З цієї точки зору, *жанрово-стильовий метод* організації навчального матеріалу набуває великого значення. Так, під час вивчення циклів історико-теоретичних навчальних дисциплін увага викладача має зосереджуватися на тому, щоб студенти засвоїли характерні для композиторів, чия творчість належить до певного напряму, особливості стилю, творчого прийому, жанрового мислення. Творчість кожного композитора в цьому випадку сприймається з певних позицій, узагальнених уявлень про стиль і жанри всього напряму. Переваги такого способу навчання полягають, по-перше, у можливості систематизації знань, осягненні цілісної картини історичного розвитку музики; по-друге, у можливості мислити узагальненими одиницями, що створює умови для порівняння основних тем курсу; по-третє, у можливості вільно оперувати знаннями, що забезпечує їх гнучкість, мобільність застосування в непередбачених умовах. Загалом, «історико-теоретичні відомості, уявлення про творчі можливості виховання, конкретні шляхи втілення в реальному звучанні у студентів і учнів тримаються на єдиному фундаменті, співвідносяться між собою як спільне й особливе» [7, 44].

Узагальнення вищезазначеного уможлиблює висновок про те, що мобільність, узагальненість музичних знань мають узгоджуватися з орієнтацією на майбутню діяльність. Зважаючи на те, що успіх сучасної мистецької освіти визначається, насамперед, здатністю педагога гнучко реагувати на постійно мінливі соціально-економічні умови, підготовка фахівців, здатних до професійно-педагогічної мобільності, набуває особливого значення. Професійно мобільний педагог має визначатися сенситивністю до інноваційних змін у галузі освіти, здатністю до внутрішньої «мобілізації» власних ресурсів для адаптації в сучасному середовищі, до оволодіння новими педагогічними технологіями тощо. З

цих позицій, мобільність освітнього процесу є способом подолання сутнісного протиріччя між тенденцією до незмінності змісту освіти й новими завданнями щодо його інноваційних змін. Отже, *педагогічну мобільність* фахівців з музичного мистецтва ми розуміємо як їх здатність до застосування варіативних підходів у педагогічній діяльності, що дозволяє гнучко реагувати на різні педагогічні ситуації, готовність до оперативного вибору й застосування оптимальних способів розв'язання будь-яких педагогічних завдань.

Другий етап навчання передбачає суттєве розширення самостійної роботи майбутніх фахівців та її індивідуалізацію, активізацію їх аналітичного мислення в галузі педагогіки, мистецтва й науки. На цьому етапі переважає застосування *творчо-стимулюючого блоку методів*. Особливо важливе значення відіграє залучення студентів до практично-професійної діяльності, яка поки що на першому етапі навчання носила фрагментарний і переважно наслідувальний характер. Серед методів означеного блоку в процесі навчання нами застосовуються такі *словесні методи*, як: бесіда, обговорення, вербалізація змісту художніх творів.

Бесіда як метод створення художньо-навчального діалогу містить більш потужні можливості для активізації учасників навчання. З метою активізації самостійності вихованців, розвитку в них здатності до відстоювання власної позиції застосовують *метод обговорення*. У процесі обговорення уможлиблюється словесне оформлення власних вражень студентів від спілкування з творами мистецтва, глибше їх усвідомлення в процесі словесного вираження, а також коригування естетичних поглядів вихованців, з боку викладача.

Аналіз теоретичних надбань і практичних результатів нашого дослідження доводить неоднозначність поглядів щодо використання *методу поточного коментарю* в процесі навчання. А саме: переваги цього методу полягають у можливості викладача своєчасно відреагувати на характер протікання процесу учіння, не допустити закріплення помилок. Вади методу поточного коментування містяться в надмірному, дріб'язковому спілкуванні, яке нівелює самостійність вихованців [7, 180–181].

Методом, притаманним сучасним вимірам мистецького навчання, визнано *вербалізацію змісту художніх творів*. Цей метод зорієнтовано на досягнення глибокого усвідомлення студентом внутрішньої сутності художніх образів, характеристику їх смислового наповнення. Дієвість методу вербалізації у практиці навчання фахівців із музичного мистецтва доводиться можливістю активізації їх мистецької уваги, стимулювання

багаторазового сприймання образу, спонукання до художньо-образного мислення, де словесний компонент відіграє значну роль, дозволяючи студенту глибше, повніше усвідомити зміст твору й у цілому, і в деталях.

Одним з ефективних демонстраційно-образних методів навчання фахівців із музичного мистецтва виявляється *метод демонстрації художніх творів* (їх фрагментів), суть якого полягає в наданні зразка того художнього результату, до якого прагне учасник навчання, у наданні своєрідного еталону опрацювання навчального матеріалу. Переваги означеного методу полягають у можливості конкретизації в художній формі тих задач, що висувуються в процесі навчання; недоліки проглядаються в невеликому спонуканні студентів до наслідування.

У практиці нашої роботи відпрацьовано низку нових засобів активного залучення студентів до майбутньої музично-педагогічної діяльності. Це, зокрема, лекції-концерти, що передбачають музичне виконання та словесний супровід для певної учнівської аудиторії. Дієвим засобом є також залучення студентів до складання низки розспівок із метою подальшого застосування в педагогічній практиці; компонування низки диктантів для певної творчої ситуації, можливості їх модифікування у змінених умовах практики.

На другому етапі навчання пріоритетними визначають такі форми й методи роботи як проблемно-пошукові лекції, де створюються ситуації, що активізують аналітичну думку студента, спонукають до самостійно-творчих пошуків. Великого поширення набувають індивідуально-групові заняття, які передбачають навчальні дії декількох вихованців на індивідуальному занятті з метою сумісного обговорення мистецьких проблем та аналізу навчальних успіхів своїх одногрупників. Студенти залучаються до аналізу науково-методичних джерел, музичної літератури, поточного концертного життя міста, радіо- і телемузичних передач у формі мистецтвознавчих рецензій (усних і письмових), написання міні-рефератів, участі в науково-практичних дискусіях. Слід зазначити, що одними з активних форм вивільнення творчого потенціалу студентів є дискусії на музичні теми. Майбутні фахівці набувають умінь доказово говорити про музичні явища, наводити переконливі приклади на захист власних поглядів, вільно оперувати знаннями в галузі мистецтва. Ретельне вивчення додаткової літератури, заглиблення в коло питань, що могли залишитись і непоміченими в інших обставинах забезпечують можливі орієнтири розвитку естетичної ерудиції учасників навчання.

На означеному етапі навчального процесу за допомогою методу *аналітико-критичного розгляду* серйозного значення надається обговоренню та письмовому оформленню окремих розділів дослідницької роботи. Обравши тему, визначивши мету й завдання дослідження, студент повинен усвідомити, що матеріал роботи має включати опис нових фактів, явищ, або узагальнення вже відомих наукових позицій та їх модифікування в новому аспекті. Знання норм наукової комунікації передбачає дотримання дослідником певних настанов наукової школи, наукового напрямку, на що вказує, зокрема, дотримання студентом зворотів таких, як: «ми дійшли висновку», «на нашу думку» тощо.

Третій етап забезпечує розвиток продуктивної індивідуалізованої творчості студентів у всіх результатах діяльності. На цьому етапі використовуються *методи колегіально-оцінювального характеру*, студенти мають удосконалювати здатність до цілісного охоплення наукових проблем, мистецьких і педагогічних явищ. Зокрема, суттєвого значення набуває реалізація вимог щодо самостійного створення майбутніми фахівцями виконавських інтерпретацій і вибору власного педагогічного репертуару, проведення відкритих занять з учнями, цілісне завершення випускної дослідницької роботи.

Висновки. Розглянуті в статті аспекти уможливають висновок про необхідність і своєчасність дослідження проблеми методичного забезпечення підготовки фахівців та дозволяють висвітлити низку питань щодо з'ясування етапів і форм організації означеної підготовки. Насамкінець підкреслимо, що дана робота актуалізує далеко не все коло питань у контексті обраної проблеми. Потребують подальшої наукової розробки питання щодо технологічного й методичного втілення рефлексивних основ осягнення мистецтва, шляхів забезпечення конкурентоспроможності майбутніх фахівців тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арчажникова Л. Г. Профессия – учитель музыки : кн. для учителя / Л. Г. Арчажникова. – М. : Просвещение, 1984. – 111 с.
2. Душний А. І. Активізація творчої діяльності майбутніх учителів музики / А. І. Душний // Педагогіка і психологія професійної освіти : науково-методичний журнал. – Львів, 2005. – С. 73–80.

3. Жигінас Т. В. Методичні засади підготовки майбутніх учителів музики до концертно-освітньої діяльності серед дітей та юнацтва : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Т. В. Жигінас. – К., 2007. – 196 с.

4. Загвязинский В. И. Методология и методика дидактических исследований / В. И. Загвязинский. – М. : Педагогика, 1982. – 160 с.

5. Орлов В. Ф. Професійне становлення майбутніх вчителів мистецьких дисциплін: теорія і технологія : [монографія] / В. Ф. Орлов ; за заг. ред. І. А. Зязюна. – К. : Наукова думка, 2003. – 262 с.

6. Основи викладання мистецьких дисциплін / за ред. О. П. Рудницької. – К. : ІЗМН, 1998. – 182 с.

7. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) / Г. М. Падалка. – К. : Освіта України, 2008. – 274 с.

8. Побережная Г. И. Универсальные основы дифференциации психотипов / Г. И. Побережная // Музична освіта в Україні: теорія і практика. Науковий вісник НМАУ імені П. Чайковського, вип. 29. – К. : НМАУ, 2003. – С. 200–218.

9. Ростовський О. Я. Проблема методологічної переорієнтації професійної підготовки майбутніх учителів музики у контексті реформування сучасної загальноосвітньої школи / О. Я. Ростовський // Наукові записки : психолого-педагогічні науки. – № 2. – Ніжин : НДПУ імені М. Гоголя, 2003. – С. 21–28.

РЕЗЮМЕ

Еременко О. В. Особенности методического обеспечения подготовки специалистов музыкально-педагогического профиля.

В статье проанализировано содержание методического обеспечения подготовки специалистов высшего квалификационного уровня в отрасли музыкальной педагогики, которая направлена на определение ведущих этапов подготовки специалистов в сфере музыкального искусства, обоснование методов и приоритетных форм обучения. В работе подчеркивается, что динамическое развертывание ведущих этапов обучения обуславливается линейно-концентрическим способом, согласно которого содержание работы на каждом этапе включает все направления подготовки специалистов музыкально-педагогического профиля (музыкально-профессионального, педагогико-практического, научно-исследовательского). Иерархичность этапов определяется увеличением части реализации самостоятельно-творческих, индивидуально-

продуктивных подходов в обучении. Первый этап характеризуется направленностью на расширение и обогащение осведомленности студентов в профессиональных вопросах, актуализацией приобретенного в предыдущие годы обучения опыта. Второй этап предполагает расширение самостоятельной работы студентов и ее индивидуализацию, активизацию аналитического мышления в сфере педагогики, искусства и науки. Третий этап акцентирует внимание на развитии продуктивного индивидуализированного творчества студентов во всех видах деятельности. Существенное значение приобретает задача самостоятельного образования исполнительских интерпретаций и выбора собственного педагогического репертуара.

Ключевые слова: *специалисты музыкального искусства, оптимальные этапы и ведущие формы подготовки.*

SUMMARY

Eremenko O. The peculiarities of methodological support of training specialists of musical-pedagogical profile.

The article analyzes the content of the methodological support of training of specialists of higher qualification level in the sphere of music pedagogy, which is aimed at identifying the stages of preparation of the leading specialists in the sphere of musical art, study methods and forms of education priorities. The paper emphasizes that the dynamic deployment of the leading stages of training caused linearly concentric method in which the content of the work at each stage includes all areas of training musical-pedagogical profile (musical professional, pedagogical and practical, research). The hierarchical stages are determined by the increase of the self-realization of creative, productive individual approaches to learning.

The first stage is characterized aimed at increasing awareness and enrichment of the students in professional issues, updating acquired in previous years of teaching experience. At this stage the corrective consultative forms and methods of teaching are applied. An important result of the artistic and pedagogical skills of interpretation of music is the ability of future professionals to disclose specific and performance elements: timbre, strokes, articulation. The analysis of theoretical achievements and surveillance practices show that the formation of active means of mobile and flexible knowledge management advocates the use of generalized methods of cognitive activity. From this point of view, genre-style method of teaching material is of great importance.

The second phase involves the expansion of the students' independent work and individualization, activation of analytical thinking in the sphere of pedagogy, art and science. At this stage the use of creative and stimulating block methods are dominated. Among the methods appointed in the learning process we've used verbal methods such as: conversation, discussion, verbalization content of works of art.

The third phase focuses on the development of productive individualized creativity of the students in all activities. The task of self-education for the performing interpretations and choose your own pedagogical repertoire is essential. At this stage the methods of collectively-assessment character are used, the students have the ability to develop a holistic coverage of scientific issues, artistic and educational events. In particular, the implementation of the requirements for future independent experts performing interpretations is of considerable importance.

Key words: *music art specialists, the optimal stages and leading forms of training.*